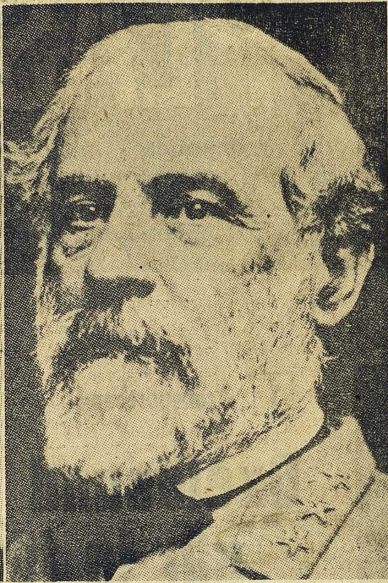
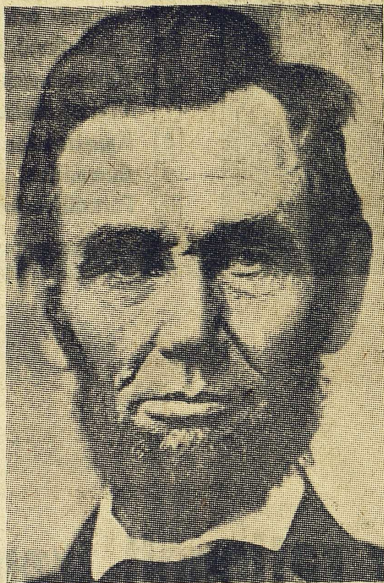

19/4
Herbert Tingsten:

Kriget, idéerna och politiken

DEN 15 APRIL 1861 utfärdade president Lincoln en proklamation med förklaringen att unionslagarnas tillämpning i vissa stater hindrades av krafter "alltför mäktiga för att kunna undertryckas på vanligt sätt genom ett rättsförfarande" och krävde inkallande av trupper till unionens försvar. I huvudsak ställde sig Nordens folk lojalt till statsledningen. Nordstatsdemokraternas ledare Douglas fastslog att alla måste samverka för att upprätthålla unionen, och även om motstånd, som ibland kulminerade i våldsamma kravaller, mötte de snabbt följande utskrivningarna i städer som New York och Baltimore och stater som Kentucky och Missouri, upprätthölls enheten utan alltför stora svårigheter. Trots att sammanlagt bortåt 10 procent av befolkningen successivt mobiliserades, kunde industrin och jordbruket producera krigsmateriel och livsmedel i överflöd, massor av invandrade infördes från Europa, och det av kriget nästan orörda Norden upplevde en ekonomisk högkonjunktur.

Kärnan i krigsansträngningen bildade den republikanska riktning som i kriget såg ett kors-tåg mot slaveriet. Inom denna riktning ledde Nya Englands politiker och intellektuella. De unga, som några årtionden senare skulle bli den amerikanska kulturens ära — män som bröderna James, Henry Adams, Oliver Wendell Holmes — hade starka drag av kritisk och skeptisk intelligens, men på rättfärdigheten i Nordens sak tvivlade de inte. "Alla människor är skapade jämlika", genom den satsen ur självständighetsförklaringen av år 1776 hade det republikanska partiet i 1860 års program angivit sin innersta mening i slavfrågan, och den förblev idealisternas paroll under krigsåren. Många kände

Till vänster ett foto av Lincoln, taget kort tid före hans berömda Gettysburgtal 1863, till höger sydstaternas legendariske general Robert E Lee.

sig, som det hette i den nya krigssången, "marschera med Heran".

I kretsar av stora politiker och publicister kom presidenten, till en början ofta betraktad som en andra klass yrkespolitiker och kompromissarie, efter hand att framstå som den store ledaren. Redan i början av kriget yttrade han att demokratin nu ställdes på ett avgörande prov; skulle en styrelse, tillräckligt stark för att genomföra ett väldigt krig, inte bli så stark att friheten och folkstyrelsen undergrävd. I stort sett följdes de i dessa ord angivna grundsatserna: debatten förblev fri, presscensur infördes ej,

val hölls i vanlig ordning, och endast med knappa majoriteter besegrade republikanerna 1862 och 1864 sina motståndare, som ivrade för förhandlingar med Södern och av vilka många syntes beredda att uppge unionen. Alltmer såg Lincoln kriget som avgörande för demokratis framtid i världen; i denna anda höll han vid gravarna i Gettysburg 1863 sitt mest berömda tal, med orden att de stupade dött "för att styrelse av folket, för folket och genom folket inte skall försvinna från denna jord". Vad som gjorde presidenten stor inför framtid och eftervärld var hans förening av kraft och godhet. Övertygad om sin saks rättvisa

THE FEDERAL PHOENIX.
Den konservativa engelska opinionens fientlighet mot Norden speglas i denna karikatyr ur Punch, som kommenterade Lincolns återval. Presidenten framställs som Fågel Fenix höjande sig ur askan efter konstitutionen, Habeas corpus, den fria pressen etc.

besluten att röra den till sege-
plågades han ständigt av kriget
lidande och ondska, och som in-
gen annan krigsledare kunde ha
egga till kamp och tillika för-
kunna försoning.

I Södern bröt sig meningarna
starkt i flera stater före utträdet
ur unionen; val och omröstning-
ar visar att stora grupper, sär-
skilt småbönder utan slavar i
gränsstaterna mot norr, var fient-
liga mot utbrytningen. Men då
beslutet fattats tog här liksom i
Norden de aktiva och extrema
helt ledningen. Den ideologiska
grundvalen var till stor del den-
samma som i norr. Även här ci-
terade man självständighetsförkla-
ringen; liksom Amerika 1776 för-
klarat sig bilda en särskild na-
tion med rätt till självstyrelse var
nu Södern en genom sina insti-
tutioner och traditioner enad na-
tion med rätt att frigöra sig från
förtryckarna i norr och bevara
sin särprägel. Det konvent i Mis-
sissippi som beslöt att uppsäga
unionen inleddes med en bön,
varl talades om nordstaternas
strävan "att förstöra den insti-
tution, som Guds försyn högtidligt
förpliktat oss att upprätthålla,
försvara och beskydda" — allt-
så slaveriet; motsvarande försam-
ling i Georgia förklarade att
"man borde i Afrika samla och
till Amerika överbringa skepps-
laster av stackars vilda slavar,
vilka därigenom kan nå den hög-
sta nivå som står öppen för ne-
gerrassen, nämligen rangen av
kristna slavar". Tal, resolution-
er och memoarer visar att Gud,
Amerikas bestämmelse och till-
och med George Washington
åkallades av Söderns entusiaster
och att även de kände korstågets
kallelse.

"Amerikas konfedererade sta-
ter" antog en författning av i hu-
vudsak samma art som unionens;
till skillnaderna hörde stadganden
om att slaveriet aldrig fick avskaf-
fas och att varje stat skulle kunna
utträda ur förbundet. Presiden-
ten, Jefferson Davis, tidigare
unionell senator och krigsminis-
ter, var en fanatisk anhängare av
den nya republikens sak men
hade, såsom en nyligen utgiven
lovprisande biografi tydliggör, fö-
ga av Lincolns politiska skicklig-
het och mänskliga storhet. Den
som mot slutet av kriget, och än-
nu mer efter kriget, blev Sö-
derns symbolfigur var general
Robert Lee, en stor fältherre och,
vilket inför eftervärlden blev vik-
tigare, en samvetsöm, känslig och
god människa. Det är betecknan-
de för amerikansk tradition, sam-
tidigt som det bidragit att beva-
ra den, att Lincoln och Lee
främst framställts och betraktats
som moraliska genier.

Norden måste segra, har det
sagts, på grund av sin över-
lägsenhet i folkmängd och sin än-
nu större överlägsenhet i indu-
striell produktion — denna pro-
duktion var vid krigsutbrottet
tolv gånger så stor som Söderns
och blev under kriget både ab-
solut och relativt än större. Lik-
nande påståenden har gjorts om
utgångens ofrånkomlighet efter de

hastigheten och som han i alla händelser fick skäl att djupt ångra. Endast radikalerna långt till vänster om mitten och utan ministerportföljer, Cobden, Bright, Morley, tog i ord och skrift unionens parti. Att bomullsimporten till de engelska textildistrikten sinade fick inte den betydelse Söderns ledare tänkt sig; de lagrade reserverna var stora, och när de tog slut visade det sig att de avskedade arbetarna trots sinnöd såg Nordens sak som sin egen. Det stora kriget i Amerika blev ett led i den engelska klasskampen.

Hänsynslöst utnyttjades den amerikanska konflikten av den franske kejsaren. Under försvändning av ouppgjorda låne-transaktioner sände Frankrike trupper till Mexiko, erövrade större delen av landet och proklamerade ärkehertig Maximilian av Österrike som kejsare av Mexiko under franskt beskydd; för USA var det omöjligt att beivra detta flagranta brott mot den stolta Monroedoktrinen, som avvisade all europeisk expansion i Amerika. Förhandlingar mellan Frankrike och England fördes om erkännande av Södern som en självständig stat och om in-

tervention för medling i inbördeskriget; vid flera tillfällen, då nordstatsstrupperna lidit nederlag, syntes sådana aktioner ligga inom räckhåll. Tvisten mellan England och USA satte upprepade gånger freden i fara, så då en amerikansk örlogsmän tvingat ett engelskt fartyg att utlämna delegater från Södern till Europa och då i England byggda kapare försälldes eller avsågs att försäljas till Södern. Hotet om en väst-europeisk aktion steg och föll med krigslägets växlingar, och några av Nordens stora segrar fick sitt värde inte minst därför att de avvärjde detta hot.

En liknande växelverkan kännetecknade Nordens inrikespolitiska utveckling. Då sydstatsarméerna gick framåt vann defaitismen och nordstatsdemokraterna terräng, medan nordstatssegrar stärkte krigsviljan och det republikanska partiet. År 1864 omvaldes Lincoln med 2 800 000 röster mot 2 300 000 till president i tävlan med demokraterna; om inte valet ackompanjerats av general Shermans förödande seger-

såsom Södern efter hand blev segrad — men väl på en kompromiss av angiven art. Och flera gånger under kriget såg det ut som om de räknat rätt.

USA, världens enda långvariga och lyckosamma demokrati, sågs med misstro och ovilja av de härskande klasserna i västra Europa, som en stimulans för farliga folkrörelser inom de egna länderna. Medan rösträtten i Norden var nästan allmän för vuxna män, var den i England vid denna tid begränsad till en av åtta; i Frankrike hade efter den stora revolutionen demokratierna varit korta mellanspel i växlingar mellan diktaturer och på ytterligt begränsad rösträtt byggda monarkier. Till ett slags ideologiskt aristokratiskt förakt kom politisk och ekonomisk konkurrens känsla och sympati för det konservativa och starkt anglosaxiska Södern. Styrkan av dessa stämningar i England är markerad. Den ledande pressen, med de för en bred överklassopinion typiska Times och Punch i spetsen, var fiendlig mot Nordens sak; bland studenterna i Oxford och Cambridge rådde, såsom en rad biografier och memoarer visar, nästan enhälligt denna opinion; Henry Adams berättar hur han som sekreterare till fadern, minister i London, förnam societetens avståndstagande och antipati; Carlyle var extrem, men långt ifrån ensam, då han passionerat försvarade slaveriet. Även de liberala ministrarna — Russell, Palmerston, Gladstone — syntes till en tid önska att Södern skulle bli självständigt eller åtminstone tro att det skulle bli så; Gladstone väckte på hösten 1862 sensation genom förklaringen att Jefferson Davis skapat "en nation" — ett yttrande som han senare, kanske oriktigt, påstod vara fällt i

önska världskriget och till och med drivits till den förvirrade slutsatsen att kriget var meningslösa därför att resultatet från början var klart.

Så var det inte. Södern hade ursprungligen av olika skäl en bättre militär apparat och vann därför stora framgångar under krigets första skeden. Mera väsentliga var andra faktorer. Södern hoppades bland annat med tanke på vikten av sin bomulls-export att europeiska stater, särskilt England och Frankrike, skulle inskrida till dess stöd eller rent av ge direkt militär hjälp; den räknade också med att Norden, under trycket av det demokratiska partiet och över huvud medlande riktningar, skulle förmås att ge upp kampen och erkänna konfederationen. I mycket erinrar läget om boerkriget fyrtio år senare, då de båda sydafrikanska republikerna väntade att Europas stormakter och Englands liberaler skulle framtvinga en fred utan seger. Sydstaternas ledare kunde aldrig tro på möjligheten att besegra Norden —

Mot de krafter i Norden som ville ge upp unionen och kompromissa med sydstaterna polemiserar denna nordstatskarikatyr, som visar hur unionen angrips av politiska reptiler försedda med de för Mellanvästerns demokratiska kongressmän typiska battarna.

tåg från Atlanta till Savannah hade krigströttheten i Norden kanske bestämt valutgången. Militära, inrikespolitiska och utrikespolitiska motiv vävdes samman i de kämpande statsledningarnas bedömanden och beslut.

Genom krigets geografiska omfattning, de stridande arméernas storlek och den industriella apparat som stod till buds i Norden blev själva krigföringen i vissa avseenden nydanad. Bland de tekniska vapen och metoder som nu användes för första gången eller i varje fall i en helt annan omfattning än tidigare var skyttegravstaktiken, taggtråden, ballongerna, handgranaterna och pansarskeppen. Stort anlagda manövrar blev möjliga genom snabba förflyttningar från front till front på järnvägarna. En engelsk militärförfattare, general Fuller, har hävdad att strategin under det första världskriget skulle ha blivit en annan om de europeiska generalstaberna hade studerat inbördeskriget. I likhet med vad fallet var i England och Amerika under de båda världskrigen blev det under inbördeskriget nödvändigt att på några månader utbilda både soldater och officerare; kärnan av befälet i arméerna bestod likväl av yrkesmilitärer, gamla kamrater och vänner från krigsskolan i West Point. Till det mest egenartade hör att man först i Norden och sedan även i Södern insatte negrer i krigstjänst; sydstatsnegrerna, som under kriget var nära nog orubbligt trogna sina herrar, fick alltså slåss mot sin egen frigörelse.

Beträffande krigets gång endast några ord. Till stor del utkämpades striderna i norra Virginia, mellan de båda huvudstäderna Richmond och Washington,

som var arméernas mål; general Lee ledde Söderns trupper, "Norra Virginias armé", medan befälet över nordstaternas "Potomac-armé" ofta växlade. Gång på gång slogs aktionerna mot Virginia tillbaka, och två gånger begagnade Lee sina segrar för att utan framgång intränga i Nordens område; andra gången var sommaren 1863, angreppet krossades vid Gettysburg, krigets mest ryktbara drabbning, och Lincoln kunde efter denna triumf proklamera slaveriets upphävande. Samtidigt utvecklade emellertid Norden en strategi i stor stil. Genom marin blockad hindrades Södern att exportera varor till och inköpa krigsmateriel från Europa. Söderns område klövs i skilda delar genom stora operationer. På sommaren 1863 erövrade general Grant Vicksburg, och därmed var Nordens herravälde över floden Mississippi totalt. Grant blev därefter överbefälhavare i öster och lyckades genom en oerhörd överlägsenhet i trupper och materiel och under enorma förluster slita ut Lees stadigt decimerade och illa provianterade armé. Under år 1864 fullbordades den andra klyvningen av konfederationen. General Sherman intog Atlanta i Georgia och framryckte därefter under skövling av Söderns rikaste områden till Savannah och havet. Då Grant skred till nytt anfall mot Richmond och Sherman marscherade norr ut blev Söderns läge förtvivlat, och i april 1865 kapitulerade Lee vid Appomattox och en rad mindre sydstatsarméer inom skilda områden. Någon fredsuppgörelse kom inte till stånd; kriget slutade genom sydstatsarméernas underkastelse och Söderns ockupation av Nordens trupper.

Några dagar efter Lees kapitulation, på fyraårsdagen efter det första skottet vid Fort Sumter, mördades Lincoln av en fanatisk sydstatsman. Den återupprättade unionen stod utan ledning inför problemen om reorganisation, återuppbyggnad och försoning.

Den första artikeln i Herbert Tingstens serie om amerikanska inbördeskriget var införd i Dagens Nyheter den 15 april.